Tatjana Gromača:
„Carstvo nemoći“
roman

Umjesto prologa

Sada bi bilo lijepo nalaziti se u jednom predivnom, zelenilom optočenom vrtu, kao na prizorima japanskih slikarskih majstora. Prizivam u mislima zeleno raslinje u predvečerje i miris večernje rose i vlage u nozdrvama, koji mi tako nedostaju. Upravo sada pred očima mi izranja jedan takav prizor, kada sam, kroz stražnji izlaz jednog zamka u Sjevernoj Austriji pronašla put u vrt i šumu koja se je, upravo u suton, s bezbroj malih račvastih putova otvarala predamnom. Bilo je tu još nekoliko ljudi u mojem okruženju, iz nekoga razloga mi u misli dolazi Günter Grass, no on nije bio tada ondje. Ne znam zašto sada pomišljam na njega, i na njegovo lice velike umorne žabe kako mi prilazi u tome vrtu noseći nekakav šupljikav kamen, kojega kao da je izdubilo i izgrizlo more. No posve sam sigurna da mi taj kamen nije prinosio Günter Grass, već jedan, manje slavni austrijski pisac, Ludwig Hartinger. Zašto sam Ludwiga u svojim mislima odjednom zamijenila Günterom, nije mi jasno? Moguće da rješenje leži u mojoj podsvijesti, no po njoj mi se nije dalo čeprkati, iz osjećaja da onime što pronađem ne bih možda povrijedila Ludwiga. Uostalom, sa Ludwigom sam provela neke prijateljske trenutke, a moguće da se ne bi protivio tome da ga u mojim mislima, u vrtu iza austrijskog zamka, sagrađenog u nekoliko račvastih krila, sada nakratko zamijeni Günter.

S Günterom sam se otputila u kratku šetnju, prije koje smo popili po nekoliko čaša šampanjca. U hodniku zamka, gdje su bili posluženi i privlačni kanapei, vidjela sam da je Günther pojeo i šest do sedam malih sendviča. Svakoga bi strpao u usta u jednome zalogaju, preokrenuvši ga dvaput vilicom i samljevši u trenu. Bez imalo stida ili nelagode posezao je za drugim, strpavši ga u usta jednakom preciznošću i efikasnošću. Nisu ga omele niti TV kamere, koje su zlouporabile prigodu njegova prisustva na svečanom prijemu i snimale mu pokrete i kimanje glavom, dok je, praveći pauzu u čašćenju sa sendvičima, pokušavao učtivo, i sa određenom dozom šarma, odgovarati na pitanja hostese u drečeče crvenoj haljini.

- A sada, kazao je Günther, pokazujući mi na maleni puteljak koji se je pri svome sužavanju završavao pravim bogatim šumskim gustišem, – treba se usredotočiti na krijesnice! No ukoliko ih kojim slučajem ipak ne uspijemo vidjeti, govorio je brzim, slinom napunjenim jezikom, pri tome premećući u rukama onaj šupljikavi kamen, koji mu je iz nekog razloga očito bio važan, gotovo sam sto posto uvjeren da ćemo čuti ćuka. Da li vam je poznato ono pred večernje ritmično javljanje ćuka? Obično ih se može čuti u manjim seoskim naseljima, kako se glasaju sakriveni u nekom od stabala koja okružuju zadružne domove, ili kuće društava vatrogasaca. Dakle, ćuk, ponovio je Günter, šćepavši me za ruku, i povukavši za sobom, krećući se sporo poput debelog starog morža, ili kakve umorne sove.

– Nema razloga da se netko od njih ne pojavi, mrmljao je, krijesnice ili ćukovi. Također puh, to je živina! Nekoga ćemo susresti, međutim, čak i ukoliko nikoga ne sretnemo, moći ćemo kazati kako smo zajedno prošli dio jednoga puta. To će već biti nekakva priča.

Noć se je gotovo posve spustila uokolo velikoga zamka, kada smo dovršili kružnu šetnju po vrtnome puteljku. Bio je to ustvari mali labirint, u kojemu smo svako malo mogli zalutati. Na trenutke se je činilo da se je dogodilo upravo to, da smo zalutali, i da se nećemo uspjeti iskobeljati van iz labirinta. Odjednom, u sumrak, koji je već prijetio da postane potpuni mrak, nad glavama su nam počela prelijetati, gusta kao tkanje, jata ptica. Nikada to ne bismo zamijetili da nije bilo užasno glasnoga šuma kojega je proizvodio lepet njihovih krila. Ptice su bile visoko na nebu, međutim, bilo ih je toliko da je lepet njihovih, činilo se, dosta sitnih krila, bio u toj mjeri snažan, da nema onoga tko ne bi podigao pogled ka nebu, zapitavši se što se to dešava. Posve intuitivno, bez nekog dodatnog usuglašavanja, krenuli smo u pravcu u kojem se je kretala ta ogromna ptičja eskadrila. I nismo pogriješili, uskoro smo se iščupali iz labirinta, našavši se na čudesno lijepoj čistini, odakle se mogao vidjeti zamak sa šampanjcem i hostesama, koje su nas, jasno, ondje još uvijek čekale, postojano trepćući debelo namazanim kapcima.

Günter je, šepajući za mnom do zamka, neprestano govorio o tome kako su te ptice poslane da nas iščupaju van iz labirinta. Pitao se je gdje su one sada, i zbog čega su došle upravo tada kada su nam trebale? Pokušao me je uvjeriti u to da su ptice ustvari naša izmišljotina, da smo izmišljotina i mi sami. Kazao je da se oko ničega, ustvari, ne treba brinuti, jer je sve izmišljeno, no mi smo previše sugestivni, suviše smo se uživjeli u priču, pogotovo priču vlastita života. Sve bi to trebalo pojednostavniti, kazao je, i demistificirati, no kakav bi onda dojam ostavili na ovaj svijet, prepun idiota koji vole da im se klanja, da im netko imponira, i da im se netko dodvorava.

- Zlo mi je od svega toga, kazao je, a zatim štucnuo, poluglasno, kako ponekad štucaju stare, debeljuškaste žene.

No ja se naravno nisam nalazila ni u kakvom vrtu, čak niti u blizini nekakvoga zamka, a da uopće i ne govorim o tome da sam imala prigodu biti u blizini Güntera Grassa. Pa ipak, događaj sa njime kao da se je doista zbio, u toj je mjeri prisutan u mojoj svijesti, i u toj je mjeri ostavio na mene traga. Čak štoviše, osjećaj mi govori da ću doživjeti još susreta sa njime, jednako intenzivnih i pamtljivih. Zbog čega sam odabrala baš njega, zbog čega se on tu pojavio,

razmišljala sam, još uvijek mučno čekajući da okončaju teški dani, prepuni žege i visokih temperatura? Njegove knjige posljednji sam put s pomnošću i oduševljenjem čitala davnih godina. Odonda se je u mome životu pojavilo toliko pisaca i knjiga koje su ga na jedan način *zasjenile,* ili, možda je umjesnije kazati, *bacile u drugi plan*, ukoliko već ne i u zaborav.

Još nisam bila došla do onoga trenutka kada sam poželjela rekapitulirati svoj odnos prema njemu kao piscu, uzeti ponovno u ruke njegove knjige, i mnoge koje nisam pročitala, i odrediti svoj stav. Međutim, od svih pisaca koji su me mogli dočekati u tom vrtu i uzeti za ruku, dočekao me je Günter Grass. Zapravo se radi o tome, činilo mi se je sada sve razvidnijim, da se je on sam pozvao, i da nije došao ondje zato jer sam ja to inicirala. Zbog čega vjerujem da me on ne bi mogao doživjeti kao svoju sestru, ukoliko sam već ja njega doživjela kao svojega brata? Njegovo me je lice podsjećalo na lice čovjeka koji je imao nadasve tragičnu sudbinu, a kojega sam slučajno poznavala. Razmišljajući o licu Güntera Grassa, počela sam razmišljati o sudbini toga čovjeka, o tome kako je vozeći svoj bicikl, završio pod kotačima ogromnog kamiona. Zapravo je i njegov dotadašnji život, odnosno ono što je prethodilo nesretnoj pogibiji, bilo jednako tragično, ukoliko ne i tragičnije, jer je sve bilo trpljenje nesreće, usamljenosti i ovisnosti o alkoholu. I što je najgore od svega, sve to uopće nije bio njegov osobni odabir, već su to bili obrasci koje je preuzeo iz obitelji u kojoj je odrastao, od koje se nije odvojio tijekom zrelih godina, sve do vlastite smrti. Na jedan način, njegova je smrt za njega bila oslobođenje, razmišljala sam, no nitko na to nije tako gledao. Svi su to vidjeli kao tragičan gubitak, a ono što je izgubio bili su jednako nesretni i bolesni članovi njegove porodice, koji su, uostalom, i onako jedan za drugim, svaki na svoj način, tragično poumirali. Moguće da se je svjesno bacio biciklom pod kotače kamiona, razmišljala sam, kako bi se spasio od svega od čega se nije imao hrabrosti udaljiti u životu? Čovjeka ubiju njegov vlastiti kukavičluk i inertnost, a onda kada dođe vrijeme smrti, i za to mu treba hrabrosti, i za to treba nešto poduzeti, odlučiti da se umre.

Kada malo bolje pogledamo, toliko je nesretnih ljudi uokolo mene, koji trpe. Netko iz svega odluči pobjeći u bolest, netko u alkohol. Sve je čovjekov osobni odabir, no svatko ipak želi da ga se doživljava kao žrtvu, i da ga se sažalijeva. Već od malenih nogu počinju igre i manipulacije, i to ne prestaje do groba. Ponekad se čini da bi za svakoga bilo najbolje da najveći dio dana provede sam, a da se interakcije s drugima ostvaruju samo tijekom nekoliko sati. Možda bi čovjek na taj način uspio sačuvati samokontrolu, pribranost i zdrav razum? Možda ne bi nasrtali jedni na druge poput krvožednih životinja?

Nije samo za masovne ubojice i ratne zločince čovjekov život bezvrijedan. Toliko ljudi živi svoje živote i odživi ih do njihova kraja, s osjećajem potpune bezvrijednosti i prepuštenosti onome što nazivaju sudbinom. Sjećam se priče o ženi koja je bila stručnjakinja za povijest Srednjega vijeka, a koja je u zrelim godinama doživjela ljubavni brodolom. Nakon toga pala je u krevet, u takozvanu „depresiju“, ne želeći se pomicati više nikuda osim do kuhinje i toaleta. Obitelj je do njene smrti brinula o njoj i njenoj imovini, a ona je godine i godine provela ležeći u krevetu, čitajući ljubavne romane iz novinskog kioska. U tijelu je okrupnjela toliko da se je naposljetku jedva mogla odvući do kupaonice, hraneći se isključivo grizom na mlijeku i suhim keksima. Njen je intelektualni kapital u potpunosti propao, isušen i srozan, kao da nikada nije bio dijelom njene ličnosti. Pretvorila se je u čudovište, iz očaja i osjećaja bezvrijednosti, iz ne voljenja sebe.

Da li se sve to dešava zbog toga jer je već unaprijed zabilježeno da se treba tako dogoditi? Nikada neću moći povući jasnu crtu razdjelnicu koja će mi pokazati u kojoj je mjeri čovjekov život plod i rezultat njegovih vlastitih poteza i akcija, a u kojoj samo čista nužnost odvijanja sudbine, koja je jasna i upisana već u času rođenja. Često imam osjećaj da se sve odvija po nekoj predestiniranosti, i da su akcije koje poduzimam kako bih skrenula svoj život ondje kamo ja želim, protivno onome kako bi to željeli drugi, također rezultat neke zadatosti.

Ukoliko promatram oči Güntera Grassa na fotografiji, mogu vidjeti kako mu je, s godinama, pogled postajao sve mekši, kako su se čvrstina i odrješitost povlačili pred boli i nemoći, koja je na koncu posve označila njegov pogled, i sve što je on značio. Upravo je taj pogled boli, nemoći i bezizlaznosti bilo identičan kao kod čovjeka koji mu je sličio, a koji je život okončao pod kotačima velikog kamiona.

Njegova je nesretna obitelj sve svoje životne akcije i kapital uložila u podizanje ogromne kućerine, u kojoj su valjda jednoga dana trebali svi biti sretni, a dogodilo se je to da, kada su tu veliku kuću konačno sagradili, da su u njoj živjeli svaki u svojoj velikoj hladnoj sobi, pijući svoje piće u potaji od onih drugih, i tonući u san usamljeni, pijani i očajni, bez nade da se iz svega ikada mogu iskobeljati.

Ta je kuća bila živi zatvor za tu obitelj, zbog toga su jedan za drugim tako brzo svi poumirali, ostavivši kuću, vrhunaravni cilj vlastitih života, samu, da još godinama ostane propadati urastavši u vlagu i divlje korijenje. Koliko takvih ukletih kuća poznajem, koliko je sagrađenih

pa ostavljenih propadanju kuća tu uokolo mene. I ako su imale sreće da ne budu od onih koje će razoriti granate ili protutenkovske mine, opet je ostalo toliko puno kuća u koje su se ulagale gotovo cjeloživotne nade, a koje su onda iznenada i odjednom propale.

Ljudski život, ukoliko ga ne unište ratovi i ideologije, onda ga uništi čovjek sam, njegova vlastita narav, ili ga naprosto uništi nužnost protjecanja vremena. No ne mora se na to tako gledati. Sasvim je moguće da je pogled na činjenicu smrti naša vlastita greška, stvar pogrešne percepcije.

Od ovakvih misli nikada nemam koristi, samo svijest o tome koliko sam ograničena, uska, prepuna neznanja i nemoći. Vjerojatno i predrasuda i praznovjerja. Čak i kada bih se svega toga očistila, to mi ne bi pomoglo da živim i opstajem u ljudskome svijetu, moguće da bi me samo približilo vlastitome kraju, ili početku, svejedno. Bacila sam oko na fotografije starog dijela Lübecka, grada u kojem je živio Günter Grass. Kada promatram ove kule sa visokim šiljatim tornjevima, ove stare kuće sa stepenastim krovovima, sva ova čudesna naselja uz rijeku i crkvu, posve mi je svejedno gledam li to, ili fotografiju Güntera Grassa, zaključila sam. To na mene ostavlja jednak učinak, i posve mi je razumljivo da je Günter živio u jednom ovakvom gradu. Biti rođen u Gdanjsku, a potom živjeti u Lübecku, to mi se sada čini kao velika životna povlastica. Nekome je suđeno da živi u bajkovitim gradovima, prepunim čudesnih kula i neobičnih građevina, o kakvima ovdje mogu samo maštati. Ovdje gdje živim građevine su velikim dijelom jednolične i predvidljive. Naša je sreća da smo određeno vrijeme ne tako daleke prošlosti bili pod Austrijom, Mađarskom ili Italijom, pa zahvaljujući tome imamo građevine koje možemo smatrati lijepim i vrijednim. No mi i to nasljeđe, koje je još uvijek tu samo zahvaljujući tome jer je kvalitetno sagrađeno, ne znamo cijeniti, i puštamo da se te zgrade raspadaju, da njihovi komadi, čak i cijeli zidovi i balkoni, padaju prolaznicima na glavu.

Ali i ova ovdje civilizacija može se učiniti slabih snaga, ukoliko se usporedi s drugima. Pri dolasku u Istambul činilo mi se je da dolazim u grad koji je sagrađen na drugoj planeti. Građevine u Istambulu prije su mi djelovale da su sagrađene na Veneri ili na Marsu negoli na racionalnošću utegnutoj Zemlji. Bila je noć kada je automobil kojim sam sa Grčke obale i obale Crnoga mora ulazila u Istambul, pa su u mraku bili vidljivi samo neobični obrisi kuća i zgrada. Izgledalo je da ulazim u nešto što je nalik na veliku izmišljotinu, veliku dječju priču u kojoj je doduše želio zavladati nekakav strogi čovjek s brkovima, čije me je autoritarno lice promatralo i u mraku, s ogromnih zastava i plakata raširenih po zgradama.

Uvijek se pojavi netko tko želi sve upropastiti, zbog vlastitih političkih i osvajačkih ambicija. Zar nije dovoljna spoznaja da živimo, i da ćemo jednoga dana, a to može biti bilo koji dan našega života, umrijeti, već je potrebno da nam i takav život, sam po sebi prepun poteškoća i patnji, unište takozvani nacionalni junaci, kojima je potrebno da ostvare općenarodnu i svjetsku iluziju o vlastitoj veličini i dosezima? Da stvar bude bolja, najčešće se radi o vrlo jednostavnim, prilično sirovim ljudima, usmjerenim isključivo na vlastite ciljeve i korist, koji zapravo ne gaje ni trunke empatije i razumijevanja za društva koja su ih iznjedrila, i koja ih obožavaju. Uvijek se radi o tome da nešto pokušavaju nadoknaditi umjetno stvorenim osjećajem moći, koji se povećava s brojem objavljenih napisa i fotografija u novinama. Uvijek se radi o tome da se ti ljudi pokažu kao jeftini manipulatori i kriminalci, oni koji bi trebali završiti iza rešetaka, no kojima se to ne događa, jer puk koji ih je izabrao od zaslijepljenosti površnostima i glupostima ne uspijeva razabrati njihove neskrivene manipulacije, prijevare, krađe i laži. Uostalom, na tome počiva i bogatstvo, raskoš i maštovitost oblikovanja njihovih civilizacija.

Iz romana *Carstvo nemoći*, Sandorf, Zagreb, 2017.